

J. W. GOETHE UČINAK NOVIJE FILOZOFIJE¹

preveli s njemačkog jezika
GORAN BAKSA
HRVOJE BAKSA
Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu
goranbaksa@hotmail.com
sonny0310@hotmail.com

Za filozofiju u pravom smislu nisam imao organ, samo neprestani protuučinak, čime sam bio prinuđen oduprijeti se nadirućem svijetu i sebi ga prisvojiti, morao me navoditi na jednu metodu kojom sam nastojao shvatiti mnijenja filozofa baš kao da su predmeti, i sebe na njima obrazovati. U svojoj sam mladosti volio revno čitati Bruckerovu povijest filozofije, no pritom mi je bilo kao nekome tko cijeli svoj život gleda kako se zvjezdano nebo okreće nad njegovom glavom, tko razlikuje poneko upadljivo sazviježđe, a da se ne razumije u astronomiju, tko poznaje Velikog medvjeda, ali ne i polarnu zvijezdu.

O umjetnosti i njenim teoretskim zahtjevima puno sam raspravljao u Rimu s *Moritzom*;² mala publikacija svjedoči još i danas o našoj tadašnjoj plodonosnoj tami. Nadalje se pri prikazu pokusa metamorfoze biljaka morala razviti metoda primjerena prirodi; jer kako mi je vegetacija korak po korak otkrivala uzor svoga postupanja, nisam mogao lutati, nego sam morao, puštajući ju da radi po svome, prepoznati put i sredstva kojima ona zna kako najzakrivenije stanje postupno unaprijediti prema dovršenosti. U fizikalnim istraživanjima nametalo mi se uvjerenje da je pri svim promatranjima predmetā najviša dužnost točno potražiti svaki uvjet pod kojim se neki fenomen pojavljuje, i fenomene usmjeravati prema najvećoj mogućoj potpunosti; budući da su oni naposljetku ipak prinuđeni nadovezivati se jedan na drugoga, ili štoviše sežu jedan preko drugoga i pred zrenjem istraživača tvore neku vrstu organizacije te moraju manifestirati njen cjelokupan unutrašnji život. No to stanje uvijek bi se samo predskazivalo, tako da nigdje nisam našao prosvjetljenje po svojem smislu: jer na kraju svatko može biti prosvjetljen samo po svojem vlastitom smislu.

Kantova *Kritika čistoga uma* bila je već odavno objavljena, no ležala je posve izvan mojeg kruga. Međutim, prisustvovao sam ponekom razgovoru o tome i s ponešto pažnje mogao sam primijetiti da se obnavlja staro glavno pitanje, koliko naše sebstvo, a koliko izvanjski svijet pridonosi našoj duhovnoj op-

1 „Einwirkung der neueren Philosophie“ – prvi put tiskano u svesku: *Zur Morphologie* 1, 2, 1820. godine. Prijevod prema izdanju: J. W. Goethe, *Werke. Hamburger Ausgabe in 14 Bänden*, Bd. 13, *Naturwissenschaftliche Schriften I*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2000., str. 25–29. – Nap. prev.

2 Karl Philipp Moritz (1756–1793), njemački pisac i jezikoslovac. – Nap. prev.

stojnosti. Oboje nisam nikada razdvajao i kada sam na svoj način filozofirao o predmetima, činio sam to s nesvjesnom naivnošću i zbilja vjerovao da sam vidio svoja mnijenja pred očima. No čim je onaj spor progovorio, rado sam pristajao uz onu stranu koja čovjeku čini najveću čast i potpuno odobravao svim prijateljima koji su s Kantom tvrdili: ako već sva naša spoznaja počinje s iskustvom, onda ona zbog toga ipak ne izvire sva iz iskustva. Pristao sam također uz spoznaju a priori, kao i sintetički sud a priori: jer ipak sam u cijelom svom životu, pjesničkom i promatralačkom, postupao sintetički, a onda opet analitički, sistola i diastola ljudskog duha nikada mi nije bila razdvojena, nego uvijek pulsirajuća, poput drugog disanja. Međutim, za sve to nisam imao nikakvih riječi, još manje fraza, no sad se po prvi put činilo da mi se neka teorija osmjehnula. Ulazak je bio taj koji mi se sviđao, ali u sâm labirint nisam se mogao odvažiti: čas me priječio pjesnički dar, čas ljudski razum, a nigdje se nisam osjećao poboljšanim.

Na nesreću, Herder jest doduše bio učenik, no ipak protivnik Kanta, i sad sam se našao u još lošijem položaju: s Herderom se nisam mogao složiti, ali ni slijediti Kanta. Međutim, išao sam dalje ozbiljno istraživati tvorbu i pretvorbu organskih priroda, pri čemu mi je metoda, kojom sam se koristio na biljkama, pouzdano služila kao putokaz. Promatravši prirodu stalno analitičkim postupkom, nije mi promakao razvoj iz živuće, tajnovite cjeline, a onda se opet ona domimala kao da djeluje sintetički time što su odnosi, koji se čine da su posve strani, bili približeni jedan drugome te zajedno povezani u jedno. Odatle sam se opet i opet vraćao kantovskom učenju, vjerovao sam da pojedina poglavlja razumijem prije nego druga i da sam čak mnogo toga zadobio za svoju privatnu uporabu.

No onda mi je u ruke došla *Kritika snage suđenja* i njoj dugujem jednu krajnje radosnu epohu života. Tu sam vidio svoja najdisparatnija zanimanja postavljena jedna pored drugih, jedno poput drugoga obrađene proizvode umjetnosti i prirode, estetska i teleološka moć suđenja naizmjenice su se rasvijetljavale.

A kada moj način predočavanja nije baš uvijek mogao biti sukladan autorovom, kada mi se mjestimice činilo da mi nešto nedostaje, ipak su velike glavne misli djela bile posve analogne mojem dotadašnjem stvaranju, činjenju i mišljenju; unutrašnji život umjetnosti kao i prirode, njihovo obostrano djelovanje iznutra prema van bilo je u knjizi jasno izrečeno. Proizvodi tih dvaju beskonačnih svjetova trebali su opstojati radi sebe samih, i ono što je stajalo jedno pored drugoga, stajalo je zacijelo jedno *za* drugo, no ne namjerno jedno *zbog* drugoga.

Moja nesklonost prema finalnim uzrocima bila je sada ispravljena i opravdana; mogao sam jasno razlikovati svrhu i učinak, poimao sam također zašto ljudski razum često oboje zamjenjuje. Veselilo me da su pjesništvo i komparativno prirodoslovlje tako blisko srodni jedno drugome time što se oboje podvrgavaju istoj snazi suda. Sa strašću potaknut, napredovao sam svojim putevima utoliko hitrije što nisam znao kamo su vodili, a za ono *što* i *kako* sam to sebi

namijenio, kod kantovaca nisam baš našao odjeka. Jer iskazivao sam tek ono što je u meni bilo potaknuto, a ne ono što sam bio pročitao. Upućen nazad na sebe sama, povremeno sam proučavao tu knjigu. Još me vesele mjesta u starome primjerku koja sam tada potcrtao, kao i mjesta iz *Kritike uma*, za koju mi se također činilo da uspijevam u nju dublje prodrijeti: jer oba djela, proizašla iz jednog duha, uvijek upućuju jedno na drugo. No nije mi baš uspjelo na taj način približiti se kantovcima; dobro su me čuli, no ništa mi nisu mogli uzvratiti niti ičime biti od koristi. Više puta mi se dogodilo da je pokoji među njima s osmijehom u čuđenju priznavao: to je dakako analogon Kantovom načinu predočavanja, ali neobičan.

A koliko je s time bilo čudnovato, pokazalo se tek kada je zaživio moj odnos prema Schilleru. Naši su razgovori bili sasvim produktivni ili teoretski, obično oboje istovremeno: on je propovijedao evanđelje slobode, ja nisam htio da pravā prirode budu uskraćena. Iz prijateljske sklonosti prema meni, možda više nego iz vlastitog uvjerenja, u estetskim pismima nije se ophodio prema dragoj majci s onim krutim izrazima koji su mi članak *O ljupkosti i dostojanstvu* učinili tako mrskim. No zato što ja, sa svoje strane tvrdokorno i svojeglavo, nisam samo isticao prednosti grčkog pjesništva i poezije koja je na njemu utemeljena i od njega potekla, nego sam čak isključivo taj način priznavao kao jedini ispravan i poželjan: on je bio prinuđen na oštrije razmišljanje, i upravo tom konfliktu zahvaljujemo članak *O naivnoj i sentimentalnoj poeziji*. Oba načina pjesništva trebaju se prilagođavati, u suprotstavljenosti dopuštajući jedan drugome jednaki rang.

Time je on položio prvi temelj za posve novu estetiku: jer *helensko* i *romantičko*, i što god da se još moglo pronaći kao sinonime, svi se oni dadu svesti na točku gdje je isprva bilo riječi o prevazi realne ili idealne obrade.

I tako sam se postupno navikavao na jedan jezik koji mi je bio posve stran i u kojem sam se tim lakše mogao pronaći kako sam kroz višu predodžbu o umjetnosti i znanosti, koja im je pogodovala, o sebi samome želio misliti otmjenije i bogatije, budući da smo prije morali prepuštati da nas čak nedostojno tretiraju drugi popularni filozofi i filozofi neke druge vrste, kojoj ne znam navesti ime.

Daljnje napretke zahvaljujem posebno *Niethammeru*³ koji mi je s najprijateljskijom ustrajnošću nastojao odgonetnuti glavne zagonetke, razviti i pojasniti pojedine pojmove i izraze. Ono što sam istom i kasnije bio dužan *Fichteu*, *Schellingu*, *Hegelu*, braći *von Humboldt* i *Schlegelu*, ubuduće bi moglo biti zahvalno razviti, bude li mi dopušteno ako već ne prikazati, onda barem naznačiti, skicirati sa svojeg stajališta onu za mene tako značajnu epohu, posljednje desetljeće prošloga stoljeća.

3 Friedrich Philipp Immanuel Niethammer (1766–1848), njemački teolog i filozofski pisac. – Nap. prev.

„Kada više ljudi živi tako ujedinjeno da se mogu zvati prijateljima, jer imaju jednake interese u napredujućem obrazovanju i kreću se prema blisko povezanim ciljevima, tada mogu biti sigurni da će se ponovno sresti na najrazličitijim putevima i da će ih neko usmjerenje, koje ih je naizgled razdvojilo, uskoro ponovno sretno spojiti.”

J. W. GOETHE